

Korgeffekten - effekten av årliga förändringar i varukorgens sammansättning

KPI ska belysa hur ändrade priser påverkar konsumenternas kostnad för att bibehålla en oförändrad levnadsstandard. I teorin innebär ett idealt levnads-kostnadsindex att hushållens kostnader för en viss nyttonivå jämförs vid olika prissituationer utifrån de konsumtionsval som är optimala vid varje jämförelsesituation. Jämförelsen avser alltså samma totala nytta men sammansättningen av nyttigheterna – varorna och tjänsterna – skiljer sig åt när hushållen anpassar sig till rådande relativpriser.

I Sveriges KPI uppdateras sammansättningen av den varukorg som ligger till grund för beräkningarna en gång per år, vid varje årsskifte. Att ändringarna görs årligen medför att prisförändringar alltid beräknas utifrån en aktuell konsumtionssammansättning. Dels uppdateras korgens sammansättning som sådan; vissa varor och tjänster tas bort medan andra tillkommer, och dels uppdateras konsumtionsvikterna för redan befintliga produkter. Underlaget för vikterna hämtas främst från nationalräkenskapernas beräkning av den privata konsumtionen.

Som en effekt av de årsvisa uppdateringarna kan indexnivån komma att justeras något. Denna så kallade ”korgeffekt” kan närmast beskrivas som en teknisk effekt på index. Hur stor den blir beror dels på hur stora ändringar som gjorts i konsumtionsvikterna och dels på vilka relativprisförändringar som skett under motsvarande perioder. I januari varje år redovisar SCB hur stor del av förändringstalen som utgörs av korgeffekten.

Storlek på korgeffekten i januari 2018

I tabellen nedan redovisas storleken på korgeffekten på KPI i januari 2018, tillsammans med motsvarande effekter för de senaste åren. Talen anger med hur många procentenheter månadsförändringen och inflationstakten har justerats till följd av de uppdateringar som gjorts vid årsskiftet.

Effekt av ändrad varukorgssammansättning på förändringstalen i KPI (i procentenheter):

Typ av förändringstal	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Månadstalet	-0,5	0,2	-0,5	0,1	-0,1	0,0	0,0	-0,1	-0,2
Inflationstakten	-0,2	-0,1	-0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	-0,1

Beskrivning av korgeffekten och KPI:s indexkonstruktion

De effekter på KPI av ändrad varukorgssammansättning som uppkommer vid årsskiften är en följd av den valda indexkonstruktionen. KPI är ett kedjeindex uppbyggt av indexlänkar vilka anger förhållandet mellan det genomsnittliga prisläget för intilliggande år. Prisförändringarna på olika varor och tjänster vägs ihop till en genomsnittlig prisförändring med stöd av varukorgens sammansättning under de båda åren. Genom att multiplicera (kedja) dessa länkar med varandra kan man jämföra prisnivån mellan vilka år som helst. Vidare beräknas indexlänkar som anger förhållandet mellan prisläget respektive månad och det genomsnittliga prisläget under kalenderåret två år tidigare. Genom att multiplicera sådana länkar med kedjade indextal för år bildar man indextal för enskilda månader. För januari 2018 beräknas exempelvis indextalet med basår 1980=100 enligt nedan:

$$KPI_{1980}^{2018,jan} = I_{2016}^{2018,jan} \times I_{2015}^{2016} \times \dots \times I_{2004}^{2005} \times I_{2003,dec}^{2004} \times I_{2002,dec}^{2003,dec} \times \dots \times I_{1980,dec}^{1981,dec} \times I_{1980}^{1980,dec}$$

Det här sättet att beräkna indextalen säkerställer att indextutveckling på lång sikt blir rättvisande, då beräkningen baseras på prisförändringar som vägs samman utifrån konsumtionsuppgifter som speglar konsumtionens sammansättning under just de perioder som respektive prisjämförelse avser.

Sedan 2005 beräknas förändringstal i KPI utifrån den publicerade indexserien med basår 1980=100. Som en följd av detta gäller att en jämförelse av indextal för exempelvis januari 2018 med det för december 2017 påverkas av att olika länkar har använts i indexberäkningarna. I decemberindexet avslutas kedjan av en länk som anger förhållandet mellan prisläget under kalenderåret 2015 och prisläget i december 2017. I januariindexet skattas prisförändringar från helåret 2015 istället med en länk som anger förhållandet mellan det genomsnittliga prisläget under 2015 och det genomsnittliga prisläget under 2016, samt en annan länk som anger förhållandet mellan det genomsnittliga prisläget under 2016 och prisläget i januari 2018:

$$\frac{KPI_{1980}^{2018,jan} - KPI_{1980}^{2017,dec}}{KPI_{1980}^{2017,dec}} = \frac{I_{2016}^{2018,jan} \times I_{2015}^{2016} - I_{2015}^{2017,dec}}{I_{2015}^{2017,dec}}$$

Dessa länkar har olika sammansättning av varukorgen:

- Den länk som jämför prisläget under 2015 med det i december 2017 har beräknats på basis av konsumtionens sammansättning under 2015;

- Den länk som jämför prisläget 2015 med det under 2016 har beräknats på basis av konsumtionens sammansättning under båda dessa år;
- Den länk som jämför prisläget under 2016 med det som råder i januari 2018 har beräknats på basis av konsumtionens sammansättning under 2016.

En jämförelse av indextal mellan olika år påverkas därmed inte enbart av prisförändringar mellan de båda tidpunkterna utan även av att varukorgens sammansättning har förändrats enligt ovan. Korgeffekten är en skattning av hur stor del av respektive förändringstal som kan förklaras av denna typ av förändringar.

En genomgång av korgeffekten de senaste åren

- 2018 – Korgeffekten var sammantaget -0,16 procentenheter på månadstalet vilket avrundats till -0,2 i tabellen ovan. Ett flertal olika produktgrupper bidrog till den sammanlagda effekten.
- 2017 – Korgeffekten var -0,1 procentenhet avrundat, vilket är nära ett historiskt genomsnitt. Den större delen av korgeffekten 2017 berodde på några få produktgrupper där konsumtionsvikterna uppdaterades ovanligt mycket.
- 2016 – En relativt liten korgeffekt sammantaget, 0,0 procentenhet avrundat. Inte heller några större effekter från enskilda grupper.
- 2015 - Korgeffekten från räntekostnader för egna hem och 95-oktaning bensin var jämförelsevis stora och bidrog sammantaget med 0,1 procentenhet uppåt på månadstalet. Detta motverkades av många små negativa bidrag från resten av varukorgen. Sammantaget innebar det en korgeffekt på 0,0 procent avrundat.
- 2014 - Inga anmärkningsvärt stora förändringar av konsumtionsvikterna skedde för några enskilda varor och tjänster inom varukorgen. Effekten på månadstalet blev därför mycket liten.
- 2013 - Korgeffekten var positiv, 0,1 procentenhet på månadstalet. Den huvudsakliga anledningen var att lånestockens sammansättning inom räntekostnader ändrades relativt mycket under 2012 vilket ändrade bilden av det gångna årets räntesatsutveckling.

En viss korgeffekt uppstod också särskilt från några tjänstegrupper där konsumtionsvikterna ändrats mer än vanligt i uppdateringen.

En förskjutning av konsumtionsvikten för hyresrätter mot äganderätter skedde även inom boendeposten på grund av en metodändring i framtagandet av bostadsbeståndet som låg till grund för vägningstalsberäkningarna i KPI.

- 2012 - Korgeffekten var återigen ovanligt stor, - 0,5 procentenheter på månadstalet. Anledningen var främst att vägningstalet för räntekostnader för egnahem minskade relativt mycket på grund av den låga räntesatsnivån 2010. Korgeffekten från räntekostnader utgjorde cirka halva den totala korgeffekten på månadstalet i januari 2012.
- 2011 - Index för räntekostnader för egnahem uppdaterades med mer aktuell information om lånestockens sammansättning, vilket ändrade bilden av det gångna årets räntesatsutveckling. Uppgången i den rörliga räntan under 2010 fick en större betydelse i indexberäkningen. Korgeffekten på månadstalet i januari blev därför positiv (+0,2 procentenheter).
- 2010 - Från 2010 redovisas de förändringar i lånestockens sammansättning som skett under året inom räntesatsindex som en korgeffekt. Tidigare var praxis att istället redovisa detta som en del av prisförändringen. Nedgången i den rörliga räntan under 2009 fick en större betydelse i indexberäkningen, vilket fick en stor effekt på korgeffekten. Korgeffekten på månadstalet i januari blev därför ovanligt stor (totalt -0,5 procentenheter).